EMBERKÉP A LATIN EGYHÁZ KÁNONJOGI FORRÁSAINAK TÜKRÉBEN

A teológiai tanítás és az egyházfegyelmi norma egysége[*]

Szuromi Szabolcs Anzelm, O.Praem.[**]

1. Bevezetés

A Katolikus Egyház saját joga *(kánonjog)* formáját tekintve nem sorolható a pozitivista felfogású jogtudományok közé – amelyek jóval később alakultak ki, és egészen a 20. század utolsó két évtizedéig uralták a kontinentális jogi gondolkodást –, de minden olyan belső alkotóelemmel rendelkezik, amely a jog definíciójának eleget tesz.[1] Éppen ebben rejlik a kánonjog egyedisége: megtalálható benne az Egyház történetének különböző időszakaiban megfogalmazott – egymásra épült – kánoni alapelvek rendszere; az Egyház működését szabályozó normák szisztematikus korpusza; és mindennek a precíz – az adott korszaknak megfelelő, a maradandó tanítást minden körülmények között világosan megőrző – értelmezése, amit az Egyház mindennapos élete alakított ki.[2] Az ún. nagy missziós parancsban elnyert küldetés teljesítése (Mt 28,19), a szentség- és szentelmény kiszolgáltatás, az egyházi szolgálatok, az Egyház tanításának és függetlenségének a védelme olyan összetevők, amelyek hatására fokozatosan született meg a szóbeli – íratlan szokásjog – lejegyzésével, majd a különbö-

[*] Készült a *Wilmington Community of St. Michael's Abbey of the Norbertine Fathers*-ben (Los Angeles, CA), a *British Library*-ban (London), *a Coptic Orthodox Cultural Center*-ben (Kairó). Összeállítására az *International Canon Law History Research Center* (PPKE) és az *Országos Széchényi Könyvtár* (Budapest) kutatási tevékenysége keretében került sor.

[**] Egyetemi tanár, Kánonjogi Intézet. ORCID: https://orcid.org/0009-0004-1942-2921

[1] Carlo Fantappiè: *Per un cambio di paradigma. Diritto canonico, teologia, e riforme nella Chiesa*. Bologna, Edizioni Dehoniane, 2019. 15–18.

[2] Szabolcs Anzelm Szuromi: Old and New in Harmony: Importance of Former Sources of Canon Law for the Current Church's Discipline. *Verba Theologica,* Vol. 19., No. 2. (2020) 83–97.

ző szintű jogalkotás írott eredményeként a *'sacrum'*-tól, és az isteni jogtól elszakíthatatlan, az üdvösség elérését előmozdító letisztult kánoni jogrendszer. Azonban nem hagyható figyelmen kívül, hogy az Egyház, Krisztus által történt megalapítása óta meghatározott hitvallással rendelkező közösség. Ezt a közösséget a Krisztus újszövetségi népéhez való tartozás kapcsolja össze. Így a teológia tartalom és a kánonjogi fegyelmi rendszer egymástól belsőleg elválaszthatatlan kapcsolatban van.[3] A kánonjogi normák az Egyház által a Szentírás és a Szenthagyomány alapján, a Tanítóhivatal értelmezését követve vallott teológiai meggyőződés külső kifejezései, és a gyakorlati életbe történő hiteles átültetését rögzítő szabályok. A teológia reflektál a kánonjogi előírásokban rögzített ősi elvekre, amelyek az isteni joghoz kötődve meghatározzák a kortól és környezettő független – emberi hatalommal megváltoztathatatlan – biztos alapokat, és egyúttal segítenek a korhoz kötődő – így változó – fegyelmi előírásokkal megadni a lehetőséget, a krisztusi tanítás és az Egyház mindennapos életének az adott korban történő értelmezésére, precízen – megalkuvás nélkül – szem előtt tartva az eredeti célt.[4] Ebben a tan- és fegyelembeli harmóniában szükséges értelmeznünk latin egyházjogban érvényesülő emberképet, amely éppen biblikus alapjának köszönhetően változatlan jellegzetességekkel rendelkezik az első kánonjogi forrásoktól (vö. 2. század) napjainkig.

2. Az emberkép és a vallási jog eredeti összefüggése

A Katolikus Egyház a saját belső jogrendszerének keretében az embert – korra és nemre, biológiai, fizikai, lelki, szellemi, szociális stb. körülményekre való tekintet nélkül olyan személynek tekinti, aki a kinyilatkoztatás szerint Isten képére és hasonlatosságára teremtetett, és ezért egyenlő emberi méltóságot érdemel.[5]

Ennek fényében az emberi személy egyediségével kiemelkedik a Világ minden más létezője közül. Johann Auer megfogalmazását követve: az embernek

[3] Vö. Szabolcs Anzelm Szuromi: *Dottrina e disciplina della Chiesa. Teoria – fonti – istituti.* (Aus Religion und Recht 20.) Berlin, Frank & Timme, 2016. 22–23.

[4] Részletesen vö. Szabolcs Anzelm Szuromi: Authority and sacramentality in the Catholic Church (A Canonical-Theological Schema). In: Juan Ignacio Arrieta (szerk.): *Jus divinum.* (XIII Congresso Internazionale di Diritto Canonico, 17-21 settembre 2008, Venezia) Venezia, Marcianum Press, 2010. 1143–1163.

[5] *A Katolikus Egyház Katekizmusának Kompendiuma*. Budapest, Szent István Társulat, 2006. Art. 358.

egyedülálló természetfeletti hivatása van.[6] Ő az, aki képes arra, hogy tudatosan használja a körülötte lévő környezetet – annak élettelen és élő tagjait – saját céljainak megvalósításához. Ezeket a törekvéseit és tetteit azonban a többi embertől nem elszigetelten, hanem közösségben végzi, vagy legalábbis cselekedeteinek közvetlen vagy közvetett közösségi – külső – hatása van, így „az emberi személy tökéletesedése és a társadalom fejlődése kölcsönösen függ egymástól […] minden képessége a másokkal való kapcsolatokban, kölcsönös szolgálatokban, párbeszédben bontakozik ki, és az ember csak így felelhet meg hivatásának." – amint azt a II. Vatikáni Zsinat *Gaudium et spes* kezdetű lelkipásztori konstitúciója rögzíti.[7] Ez a gondolat kiegészíthető a Katolikus Egyház Katekizmusának Kompendiumában olvasható állítással, amely szerint: „Minden társadalmi intézmény alapelve, alanya és célja a személy, s ennek is kell lennie. Bizonyos társulások, mint a család és a polgári társadalom szükségesek hozzá. Hasznosak más társulási formák is egy-egy politikai közösségen belül és nemzetközi szinten is, tiszteletben tartva a szubszidiaritás elvét."[8]

A Katolikus Egyház emberképe a bibliai teremtés elbeszélésen, és annak teológiai tartalmán alapszik. A *Teremtés könyvé*nek (Ter 1–3) leírása arról tanúskodik, hogy a teremtett világban élő ember test és lélek egysége, így nem pusztán anyagi, hanem szellemi vonatkozással is rendelkezik. Az ember halhatatlan lelke, amelyet egyedileg Isten teremt meg, nemcsak szabad akaratot biztosít számára, hanem sajátos felelősséggel is felruházza.[9] Mindebből logikusan megállapítható – Szt. Ambrusnak (†397) az *Expositio Evangelii secundum Lucam Prológus*ában kifejtett gondolatmenetét követve –, hogy csakis az ember tekintetében beszélhetünk szabad cselekményről, azaz egyedül ő rendelkezik sajátos értelemben cselekvő – erkölcsileg megítélhető – tulajdonsággal. Viselkedését ennek alapján nem a sors vagy a szükségszerűségek, hanem a lehetőségek és az azok alapján hozott szabad döntések határozzák meg.[10]

Az ember alapvető sajátosságai közé tartozik tehát, hogy nemcsak értelmes, hanem közösségi lény is. Ez a jellegzetesség lényegileg definiálja az emberi személy világban való létét, mivel nemcsak saját szükségletei szerint kell be-

6 Johann Auer: *Il Mondo come creazione.* (Piccola dogmatica 3.) Assisi, Cittadella, 1977. 243–484.

7 *Gaudium et spes* (a II. Vatikáni Zsinat lelkipásztori rendelkezése az egyház és a mai világ viszonyáról) 25.

8 *A Katolikus Egyház Katekizmusának Kompendiuma*, i. m. Art. 402.

9 Uo. Art. 363–364.

10 S. Ambrosius, *Expositio Evangelii secundum Lucam*, Prologus 8. In: Henricus Schenkl– Karl Schenkl (szerk.): *S. Ambrosii Opera III.* (Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum XXXIII) Vindobonae, Akademie der Wissenschaften in Wien, 1906. 9.

rendeznie életét, hanem egyfelől a világban és saját természetében adott normáknak *(normae)* megfelelően, másfelől a közösség működésével összhangban. A világban létező dolgok és az emberi személy természetének egymásra hangoltsága egyértelműen jelzi a természetben minden és mindenki számára adott viszonyok és arányok, végső soron normák létezését.[11] Az emberi természetben, a teremtésben adott és ennek alapján saját és a közösség életben maradását, továbbá annak összehangolt működését szolgáló normákat közösen „jognak" *(ius)* nevezzük.[12] Ez a korai időkben annak alapformáját, a szokás útján kikristályosodott „szokásjogot" *(mos, moris)* jelentette. Ebből a normából, lépésről lépésre jutott el a közösség, a konkrét egyedi – független – tettek megítélésének általános és elvonatkoztatott alapelvekben történt megfogalmazására, amelyek így alkalmassá váltak számos hasonló helyzetre, kapcsolatra vagy cselekménysorra történő alkalmazásra.[13] Végül ezek az általános normák összegyűjtésre és lejegyzésére kerültek, amely írott forma rendszerbe foglalásával jelentek meg a törvényművek *(codices)*.

Ebben a kontextusban az erkölcs, a jog és az emberi méltóság sajátos viszonyban van egymással, amelyek közös forrása lényegileg eltér a pozitív állami jogban megfogalmazott emberképtől.[14] Az emberek egyenlő méltósága így nem a pozitív jogalkotási cselekmény függvénye, hanem az Isten képére és hasonlatosságára történt teremtettségéből, valamint Krisztusnak az emberiséget megváltó áldozatából fakad. „Isten látta, hogy nagyon jó mindaz, amit alkotott" (Ter 2,31), vagyis az ő képére teremtett ember méltóságából következő feladata is az, hogy a jót tegye, ami itt egyértelműen az erkölcsi jót jelenti. Ez olyan

[11] „Leges omnes, ac iura omnia in dirigendis humanis actionibus ad bene, beateque vivendum, non aliter se habent, quam habenae, frena, et calcaria ad incitandos, et moderandos gressus, et cursus equorum: unde cum lex iubet alieno abstinere, ab iniuria temperare, neminem denique hominem laedere, contrafacientibusque poenas addir, nobis ac cupiditatibus nostris quasi frena quaedam iniicir, et habens praemit, flagellisque coercet. Cum vero honesta iubet, atque ad ea praemiis nos allicit, naturae humanae ad bonitatem stimulos addit, et calcaria subditur demum cum quaedam benigne indulgere, permittit, vel tolerat, habenas laxat. Sed tamen tam cohibendo, quam incitando, quam etiam indulgendo ad unicum tantum, ac certum finem genus humanum dirigit, nempe ad bene, beateque vivendum."; Ioannis Paulus Lancelotti: *Institutiones Iuris Canonici, quibus ius pontificium singulari methodo.* Coloniae, 1609. 1050.

[12] Szuromi Szabolcs Anzelm: *Bevezetés a katolikus hit rendszerébe*. Budapest, Szent István Társulat, 2014. 52–53.

[13] Szabolcs Anzelm Szuromi: From customary law to written legislation: the doctrinal and disciplinary unity of the Church in the first five centuries. In: György Benyik (Hrsg.): *Von der Übersetzung bis zur Paraphrase*. Szeged, Szegedi Nemzetközi Biblikus Konferencia Alapítvány, 2024. 367–377.

[14] Részletesen vö. Szabolcs Anzelm Szuromi: From Morality to Positive Law: Considerations from Theology, Legal Theory, and the History of Canon Law. *Angelicum,* Vol. 92. (2005) 195–212., különösen 210–212.

adottság, amit a Katolikus Egyház belső joga (a kánoni jogrendszer) tényként kezel. Hasonlóan az ember lelkébe vésett helyes lelkiismeret szavával, amely az egyes emberi cselekedeteket erkölcsi értékkel ruházza fel, az akarat és értelem működése esetén.

3. Az emberi cselekedet erkölcsi és jogi jellege[15]

Az erkölcs *(mos)* olyan kötelességeket jelent, amelyek az emberben rögzített helyes lelkiismeretből fakadnak.[16] Mindegyik emberi cselekedet – legyen az akár belső *(interior)*, vagy külső *(exterior)* – rendelkezik erkölcsi tartalommal, ahogyan azt Aquinói Szt. Tamás (†1274) tanítja.[17] Mindkét csoportnak a lényegéhez tartozik a szabad akarat működése, mivel enélkül nem beszélhetnénk ún. emberi cselekedetről *(actus humanus).* A Katolikus Egyháznak határozott meggyőződése, hogy az írott szabály vagy előírás, amely egy konkrét normában megfogalmazásra kerül – azaz jogszabályban – belső harmóniában kell, hogy legyen azzal a jelentéstartalommal, amelyet az adott kérdésben, az erkölcsi renden belül megtalálunk. Ez indokolja azt, hogy miért szükséges az egyházi fegyelmi renden belüli – azaz a kánonjogi rendszerben található – kánoni normák elválaszthatatlansága az Egyház erkölcsi tanításától, amint az egyértelműen említésre kerül a hatályos Egyházi Törvénykönyv utolsó kánonjában: „[…] a lelkek üdvösségének az egyházban mindig a legfőbb törvénynek kell lennie."[18]

Az erkölcstől eltérően, a jog *(ius)* jelentését úgy határozhatjuk meg Szt. Ágoston (†430) alapján, hogy az mindazon evilági normát jelöli, amelyek az „örök törvényből" (vö. *lex aeterna*) kerültek levezetésre.[19] Jól látható, hogy en-

[15] Ebben a pontban követem a *Moralitás, jog és emberi méltóság a Katolikus Egyház jogában* című munkámban leírtakat, vö. Szuromi Szabolcs Anzelm: Moralitás, jog és emberi méltóság a Katolikus Egyház jogában. In: Puskás Attila – Perendy László (szerk.): *Istenképiség, átistenülés, emberi méltóság.* Budapest, Szent István Társulat, 2019. 275–290.

[16] Vö. Francesco Compagnoni – Giannino Piana – Salvatore Privitera (szerk.): *Nuovo dizionario di teologia morale.* Milano, San Paolo Edizioni, 2011. 770–800.

[17] Vö. I-II q. 71 a. 6: „[…] Quod autem aliquis actus sit humanus, habet ex hoc quod est voluntarius (…) sive sit voluntarius quasi a voluntate elicitus, ut ipsum velle et eligere, sive quasi a voluntate imperatus, ut exteriores actus vel locutionis vel operationis […]." S. Thomae Aquinatis: *Summa Theologiae.* (Biblioteca de autores cristianos 466) Madrid, BAC Editorial, 1952. II. 475.

[18] CIC Can. 1752: „[…] servata aequitate canonica et prae oculis habita salute animarum, quae in Ecclesia suprema semper lex esse debet."

[19] Vö. *De libero arbitrio*, 1. 6: „[…] Nihil est enim tam arduum atque difficile, quod non, Deo adiuvante, planissimum atque expeditissimum fiat. In ipsum itaque suspensi atque ab eo auxilium deprecantes, quod instituimus quaeramus. Et prius responde mihi, utrum lex quae

nek alapján a természettörvénnyel *(lex naturalis)*, a pozitív isteni törvénnyel *(lex positiva divina)*, és annak az ember lelkiismertében jelenlévő formájával – vagyis az erkölccsel – *(mos)* ellentétes pozitív világi törvény nem tekinthető a szó szoros értelmében – lényegileg hibás volta miatt – valódi törvénynek. Ez az állítás még akkor is igaz, ha az adott állami jogrendszer az ilyen törvényt, szabályt stb. a jogszabályban rögzített eljárási és alaki kritériumoknak megfelelően alkotta.[20] Amennyiben ebből az alapelvből indulunk ki, kijelenthetjük, hogy a jogszerű norma lényegi sajátossága, hogy az végső soron kötődik az örök törvényhez, amely összefoglalja és őrzi az isteni akaratot, és középpontjában a teremtett ember áll.[21]

Szt. Ágostonnak az emberi cselekedet erkölcsi és jogi jellegéről bemutatott álláspontja jóval szisztematikusabb formában kerül kifejtésre Aquinói Szt. Tamás alapvető teológiai – filozófiai munkájában, vagyis a *Summa Theologiae*-ben. Az I-II q. 90-ben általánosságban beszél a jogról *(De legibus)*,[22] majd a I-II q. 91-ben a jog egyes kategóriáit fejti ki *(De legum diversitate)*.[23] Mindezen túl, önálló *Questio*-t olvashatunk az „örök törvényről" *(De lege aeternae)*,[24] a természetjogról *(De lege naturali)*,[25] az ún. „emberi jogról" *(De lege humana*; ami nem tévesztendő össze a modern „emberi jogokkal", mivel ehelyütt

litteris promulgatur, hominibus hanc vitam viventibus opituletur. […] Cum ergo duae istae leges ita sibi videantur esse contrariae, ut una earum honorum dandorum populo tribuat potestatem, auferat altera; et cum ista secunda ita lata sit, ut nullo modo ambae in una civitate simul esse possint; num dicemus aliquem earum iniustam esse, et ferri minime debuisse? […] Quid? Illa lex quae summa ratio nominatur, cui semper obtemperandum est, et per quam mali miseram, boni beatam vitam merentur, per quam denique illa quam temporalem vocandam diximus, recte fertur recteque mutatur, potestne cuipiam intellegenti non incommutabilis aeternaque videri? An potest aliquando iniustum esse ut mali miseri, boni autem beati sint; aut modestus et gravis populus ipse sibi magistratus creet, dissolutus vero et nequam ista licentia careat? […] Simul etiam te videre arbitror in illa temporali nihil esse iustum atque legitimum, quod non ex hac aeterna sibi homines derivarint: nam si populus ille quodam tempore iuste honores dedit, quodam rursus iuste non dedit; haec vicissitudo temporalis ut iusta esset, ex illa aeternitate tracta est, qua semper iustum est gravem populum honores dare, levem non dare: an tibi aliter videtur? […] Cum ergo haec sit una lex, ex qua illae omnes temporales ad homines regendos variantur, num ideo ipsa variari ullo modo potest? […]." Sant' Agostino: *Dialogi*. II. (*Opere di Sant' Agostino* III/2.) Roma, Città Nuova, 1976. 172–174.

20 Szabolcs Anzelm Szuromi: Legislazione civile – legislazione Canonica. In: Louis Berkvens – Jan Hallebeek – Georges Martyn – Paul Nève (szerk.): *Recto ordine procedit magister. Liber amicorum E.C. Coppens.* (Iuris Scripta Historica XXVIII.) Brussel, Royal Flemish Academy of Belgium, 2012. 303–312.

21 S. Augustinus, *Contra Faustum*, XXII c. 27.

22 S. Thomae Aquinatis: *Summa Theologiae,* Taurini–Romae, Marietti, 1940. II. 513–516.

23 Uo. II. 516–523.

24 I-II q. 93 artt. 1–6: uo. II. 526–532.

25 I-II q. 94 artt. 1–6: uo. II. 532–539.

az ember által alkotta jog sajátosságainak kifejtése történik meg)[26] és annak a későbbi tekintélyéről a társadalomban *(De potestate legis humanae).*[27] Szt. Tamás jogról alkotott koncepciója teljes összhangban van az erkölcsi szabályokban eleve adott normákkal. Ebben a keretben az „örök törvény" *(lex eterna)* az Isten által adott törvény, amely így az erkölcs, a természetjog, az isteni jog, sőt, a pozitív világi jog forrása is egyben. A törvény tehát – vagy ha tetszik a jog maga – mint szabály, olyan komplex kategóriának tekinthető *(regula)*, amely rendezi az egész teremtett világban létező – akár belső, akár külső fórumon zajló – cselekményeket[28]. Az Angyali Doktor kihangsúlyozza, hogy a jog/törvény minden körülmények között az emberi közösség javát *(bonum commune)* kell, hogy előmozdítsa. A közösség java, az erkölcsi szabályon nyugvó tett, és az ember üdvösségre irányuló élete ebben a rendszerben nem bontható meg, hanem egy egységes – szorosan összetartozó – harmóniát jelent. Éppen ezért, a törvényhozói hatalom gyakorlói számára erkölcsi kötelesség, hogy a jogszabályok alkalmazása az isteni jog *(ius divinum)* tartalmával összhangban történjen[29]. A törvények osztályozása kapcsán Szt. Tamás különbséget tesz a *lex eterna*, *lex naturalis*, *lex divina* és a *lex humana* között. Szt. Ágostont követve, kifejezetten hangsúlyozza, hogy a törvény minden szintje, végső soron, az isteni törvényen nyugszik. Amennyiben tehát a pozitív emberi jogalkotási folyamat eredményeként az isteni joggal ellentétes jogszabály keletkezik, az ilyen normának nem lehetséges hatása az ember cselekedetire az erkölcsi renden belül. Sőt, az alávetettek körétől nem várható el egy ilyen – isteni joggal ellentétes – norma követése (vö. a jogkövető magatartás), mivel az ellentétes lenne az emberi természetben gyökerező lelkiismereti kötelességgel.[30]

Francisco de Vitoria (†1546), akit a nemzetközi jog megalapítójaként tartunk számon, elmélete kiemelkedő módon tanúskodik arról, hogy mennyire szoros és elválaszthatatlan kapcsolat áll fenn az erkölcs, a természetjog, és az emberi jogalkotás között, amely nemcsak a pozitív állami jogot foglalja magában, hanem magát a kánonjogot is. Számos teológiai, filozófiai és jogtudományi, ill. kánonjogi művet hagyott az utókorra, amelyekben kifejtett magyarázatainak elemzése, mind a mai napig nélkülözhetetlen. Ez az állítás nemcsak Aquinói Szt. Tamás fentebb vizsgált művéhez (vö. *Summa Theologiae*) írt kommentár-

[26] I-II q. 95 artt. 1–4: uo. II. 539–544.

[27] I-II q. 96 artt. 1–6: uo. II. 544–551.

[28] I-II q. 90 art. 1: uo. II. 513–514.

[29] I-II q. 90 art. 2: uo. II. 514–515.

[30] I-II q. 91 art. 3: uo. II. 518–519.

jára igaz, hanem önálló műveire is, különös tekintettel a *De potestate civili* (1528); a *De Indis* (1532) és a *De iure belli* (1532)-re, amelyekkel meghatározta a nemzetközi jogról és a jogfilozófiáról szóló tanításának összefüggéseit. Ezekben a művekben különösen is egyértelművé teszi egyetemi hallgatói számára, az *egyes emberek egyenlő értékét*, amivel korát megelőzve kifejti az egyenlő emberi méltóság teológiai és filozófiai alapjait, valamint állást foglal az azokból fakadó jogi következmények mellett.[31] De Vitoriához hasonlóan, nem feledkezhetünk meg Francisco Suárezről (†1617)[32] sem, és monumentális összegzéséről *De legibus* címmel. Ez a munka korszaktól függetlenül világos értelmezését adja a jog jelentésének, egyúttal pontos képet közvetít a barokk időszak európai jogalkotásáról és jogi képzéséről, a jog változatlan alapelveihez való viszony szempontjából.[33] Amikor Suárez az erkölcsi rendről beszél, érzékelhetően határozott meggyőződése, hogy minden emberi cselekménynek van erkölcsi értéke, hiszen a cselekmény létrejöttének eredete az emberi szándék. Ez pedig a cselekmény által valósul meg, belső vagy külső következményekkel. Az említett folyamat természetesen rendelkezik egyedi minőséggel is, a szándék jellegének, vagy szintjének a függvényében; annak alapján, hogy az az erkölcsi renddel összhangban, vagy azzal szemben áll-e. Hasonló módon az emberi cselekedet következményének minősítése is lehet jó vagy rossz.[34] Francisco Suárez azt is megvilágítja, hogy mit fejez ki a jog *(ius).* A *De legibus* I. fejezetében meghatározza a jog legalapvetőbb jelentését, amely nem más, mint a kapcsolatok/viszonyok *(relationes)* rendezése, az igazságosság *(iustitia)* és az igazság *(veritas)* előmozdítása. Azt is kihangsúlyozza, hogy ezt csakis a méltányosság *(aequitas)* gyakorlásán keresztül lehetséges helyesen megvalósítani. Meggyőződése szerint, az említett kategóriák alkalmazása elképzelhetetlen a kellőképpen kifejlesztett – az isteni joggal harmóniában lévő – erkölcsi

[31] Ramón Hernández Martín: *Francisco de Vitoria: vida y pensamiento internacionalista*. Madrid, BAC Editorial, 1995.; José Miguel Viejo-Ximénez: "Totus orbis, qui aliquo modo est una republica". Francisco de Vitoria, el derecho de gentes y la expansión atlántica castellana. *Revista de Estudios Histórico-Jurídicos,* Vol. XXVI. (2004) 359–392.; Simona Langella: La transmisión manuscrita de Francisco de Vitoria. In: Miguel Anxo Pena González (coord.): *De la primera a la segunda "Escuela de Salamanca" Fuentes documentales y línea de investigación.* (Fuentes documentales 7.) Salamanca, Universidad Pontificia de Salamanca, 2012. 121–131.

[32] José Ángel García Cuadrado (dir.): *Los fundamentos antropológicos de la ley en Suárez.* (Colección de Pensamiento Medieval y Renacentista 145.) Pamplona, EUNSA, 2014.

[33] Jesús María García Añoveros: Las ediciones críticas del «Corpus Hispanorum de Pace» del CSIC: contenido, obras y autores, metodología. In: Pena González i. m. 269–288., különösen 283–287.

[34] *Stanford Encyclopedia of Philosophy.* http://plato.stanford.edu/entries/suarez/

érzékenység nélkül.[35] Suárez úgy ítéli meg, hogy az igazságosság és az igazság társadalmon belüli előmozdításához, nem pusztán a törvények ismerete fontos, hanem a normák pontos, a jogalkotó szándékát szem előtt tartó értelmezése is *(mens legislatoris)*[36]. Ez az az eszköz, amely által a változó külső körülmények között, a jó törvény változatlan tartalma és értéke megőrizhető, amint azt Suárez kifejti a: *„Qui actus sint necessarii in mente legislatoris ad legem ferendam"* cím alatt.[37] Megfogalmazása szerint, ennek a változatlan értéknek a stabilitása szükséges a jogrendszer – legyen az világi vagy kánoni – és az emberi természetben rögzítettek összhangjának objektív biztosításához, amelynek érthetőnek kell lennie az emberi értelem számára is. Ezáltal válik nevelhetővé az akarat a jó megvalósítására (I Cap. IV, 2)[38].

4. A kánonjog, mint önálló jogrendszer világos teológiai emberképe, mint változatlan alapelv

Ellentétben a jelenleg működő – a 18. századtól átalakuló jogfelfogáson nyugvó – jogrendszerekkel, a kánonjog megőrizte az erkölcshöz való szoros kötődését, mivel tartalma – amint azt láthattuk – közvetlen vagy közvetett kapcsolatban van mindmáig az isteni joggal *(ius divinum)*.[39] Egyfelől számos pozitív egyházi

[35] Franciscus Suárez: *De legibus ac Deo legislatore in decem libros distributes*. Napoli, Ex Typis Fibrenianis, 1872. I Cap. II 1–2: „Quid ius significet, et quomodo ad legem comaretur: […] Prius vero advertere oportet, tres solera iuris etymologies assignari. Prima est, ut ius dicatur, quod iuxta sit […]. Si vero significationem attendams, iuxta esse non significet similitudinem vel aeqilitatem in aliquo munere vero actione, illud tamen est in sensu longe diverso ab munere vel actione, illud tamen est in sensu longe diverso ab aequitate, quam ius indicat […]. Secunda, et latinis magis recepta est, ut ius dicatur a iubendo; nam iussum participium est verbo Iubeo; et si a participio iussum secundam syllabam demamus, ius relinquitur, vel certe, si illas duas syllabas dividas, orationem constitutes, qua ipsum iussum seum imperium dicat, se esse ius seu ius sum. – 2: Tertia derivatio est, ut ius a iustitia dictur; sic enim dixit Ulpianus […] Est autem ius a iustitiam appellatum. Quam etymologiam aliqui impugnant quia iustitia potius a iure derivatur, quam e converso; iustum enim dicitur, quod est secundum ius […]." Suárez i. m. 5–6.

[36] Vö. Constantino Esposito: ¿De qué 'naturaleza' es el derecho de Suárez? In: Cuadrado i. m. 17–47.

[37] I Cap. IV, 1: „Qui actus sint necesarii in mente legislatoris ad legem ferendam?" Suárez i. m. 14.

[38] Suárez i. m. 14.; vö. Paul Pace: Suárez and the Natural Law. In: Victor Salas – Robert Fastiggi (szerk.): *A Companion to Francisco Suárez.* (Brill's Companions to the Christian Tradition 53.) Leiden, Brill, 2015. 274–296.

[39] Szuromi Szabolcs Anzelm: *Egy működő szakrális jogrend.* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III/16.) Budapest, Szent István Társulat, 2013. 35–39.

törvény isteni jogot fogalmaz meg, melyek alól nem áll módjában az Egyház egyetlen hierarchikus szintjének sem felmentést adnia. Másfelől a tisztán egyházi törvények vonatkozásában is megjegyzendő, hogy azok egyedi módon kötődnek az isteni joghoz, mint az abban foglaltak megtartásának és alkalmazásának eszközei.[40] Az egyházi jogalkotás története világosan mutatja azt a töretlen és lényegi feltételt, hogy az Egyház tevékenységének mindig szorosan kell kötődnie Krisztus személyéhez és az apostoli tradícióhoz. Az Egyház mint Krisztus titokzatos teste csakis ezáltal tudja teljesíteni a megszentelésre szóló küldetését. Éppen ezért nélkülözhetetlen a tanítás *(doctrina)* és az egyházfegyelem *(disciplina)* között fennálló harmónia, amely egyúttal elválaszthatatlan a természetjogtól *(lex naturalis)* és a pozitív isteni jogtól *(lex positiva divina)*. Ebben a kontextusban az erkölcs, a jog, az emberi méltóság, és maga az emberről kialakított kép lényegileg eltér a jelenlegi pozitív állami jogban megfogalmazottaktól. Az 'emberkép' és az emberhez kötődő 'értékek' meghatározása nem különböző korszakok, ideológiák, vagy politikai megfontolások változó koncepciója alapján történik, hanem az Isten által adott kinyilatkoztatásban rögzített világos meghatározás konstans és változtatástól mentes követésével. Az emberek egyenlő méltósága így nem a pozitív jogalkotási cselekmény függvénye, hanem az Isten képére és hasonlatosságára történt teremtettségéből, valamint Krisztusnak az emberiséget megváltó áldozatából fakad. „Isten látta, hogy nagyon jó mindaz, amit alkotott" (Ter 2,31), így az ő képére teremtett ember méltóságából következő feladata is az, hogy a jót tegye, ami itt egyértelműen az erkölcsi jót jelenti. Ez olyan adottság, amit a kánoni jogrendszer tényként kezel. Hasonlóan az ember lelkébe vésett helyes lelkiismeret szavához, amely az egyes emberi cselekedeteket erkölcsi értékkel ruházza fel, az akarat és értelem működése esetén. Mindez egységes rendszerben jelenik meg a kánonjognak, mint az Egyház önálló, belső jogrendszerének a keretében. Az emberképpel, az emberi méltósággal, valamint az emberi cselekedetekkel kapcsolatban megfogalmazódó kérdések a hatályos kodifikált kánonjogban (vö. *Egyházi Törvénykönyv* [CIC 1983]; *Keleti Egyházak Kánonjainak Kódexe* [CCEO 1990]) elsődlegesen az általános normák kifejtésénél kerülnek tárgyalásra,[41] a természetes személyek kánoni jogállásának szentelt

[40] Vö. Péter Erdő: Metodo e storia del diritto nel quadro delle scienze sacre. In: Enrique De León – Nicolás Álvarez de las Asturias (szerk.): *La cultura giuridico-canonica Medioevale premesse per un dialogo ecumenico.* (Pontificia Università della Santa Croce, Monografie giuridiche 22.) Milano, Giuffrè, 2003. 3–22., különösen 15–16.; Carlos José M. Errázuriz: Lo studio della storia nella metodologia canonistica: la rilevanza della nozione di diritto. In: Uo. 109–121., különösen 114.

[41] Vö. Julio García Martín: *Le norme generali del Codex Iuris Canonici.* 6. kiad. (Istituto di Diritto Canonico San Pio X; Ius Canonicum – Manuali 9.) Venezia, Marcianum Press, 2015.

témakőrben.[42] Azonban számos lényeges kánoni előírás olvasható a krisztushívők kötelességeinek és jogainak a részletes felsorolásában,[43] az Isten igéjének hirdetésével[44], a szentségek kiszolgáltatásával, és a büntető rendelkezéseknek alárendelt személyekkel[45] kapcsolatos kánonokban is.

5. Konklúzió: Az emberkép mint az isteni jog része

Az enciklopédisták (Denis Diderot [†1784] francia filozófus és Jean le Rond d'Alembert [†1783] francia matematikus által megszerkesztett *Enciklopédia* szerzői)[46] időszakától kezdve (1751–1772)[47] az ún. nyugati civilizációban, mind a kultúra, a filozófiai antropológia, az éledő társadalomtudományok,[48] mind az állami jogtudomány területén újabb és újabb – az elmúlt két és fél évtizedben egyre gyorsabban változó – leírások születtek az 'emberkép' lényegére, az emberi személyre, az emberhez kötődő 'értékekre', és mindezek forrására vonatkozóan.[49] Jól látható, hogy mindez az objektív 'emberkép' megingásához és relatívvá válásához vezetett, társadalmi és jogi szinten egyaránt. Hasonló lényegi változással szembesülünk, ha az erkölcs és a jog belső, eredetileg elválaszthatatlan kapcsolatát vizsgáljuk. Mindez természetesen negatív hatással van az emberi cselekedetek objektív megítélése terén is. Az emberi méltóság szubjektív meghatározása és elszakítása annak eredeti isteni jogi alapjától, szintén tovább gyengítette az emberi személyről kialakított tárgyilagos képet.

Annak ellenére, hogy az emberi méltóság védelme elsőként szerepel az alapvető jogok katalógusában, tényleges tartalmának leírásához – ahogy arra XVI.

---

42 CIC 96–112. kánonok; CCEO 909–930. kánonok.

43 CIC 208–231. kánonok; CCEO 7–26. kánonok.

44 CIC 762–772. kánonok; CCEO 401–404. kánonok.

45 CIC 1321–1330. kánonok; CCEO 1409–1416. kánonok.

46 Denis Diderot – Jean le Rond d'Alembert (szerk.): *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*. I-XXVIII., Paris, André le Breton – Michel-Antoine David – Laurent Durand – Antoine-Claude Briasson, 1751–1772.

47 Frank A. Kafker – Serena Kafker: *The Encyclopedists as Individuals: A Biographical Dictionary of the Authors of the Encyclopédie.* Oxford, Voltaire Foundation, 1988.

48 John Harriss: The Second Great Transformation? Capitalism at the End of the Twentieth Century. In: Tim Allen – Alan Thomas (szerk.): *Poverty and Development in the 21st Century*. 3. kiad. Oxford, Oxford University Press, 2021. 325.

49 Szuromi Szabolcs Anzelm: Erények vagy értékek? A teremtett világ megőrzésnek egy lehetséges értelmezése. In: Puskás Attila – Perendy László – Lévai Ádám (szerk.): *Isten dicsősége – A teremtés szépsége*. Budapest, Szent István Társulat, 2020. 249–260., különösen 258–260.

Benedek pápa (2005–2013) 2008. április 18-án az ENSZ általános közgyűlésén New Yorkban rámutatott – mégsem hagyható figyelmen kívül az erkölcsi rendben rögzített szabályok szem előtt tartása.[50] Az 'emberkép', az emberi méltóság és annak sajátos jelentése tehát az Egyház stabil meggyőződése szerint a *ius divinum*ban rögzített, ahogyan az embert kötelező erkölcsi törvények is. Éppen ezért, a Katolikus Egyház belső normarendszere kortól és földrajzi helytől függetlenül az embernek a kinyilatkoztatásban meghatározott képére, tulajdonságaira, az egyenlő emberi méltóságra és az erkölcsi törvényre épül, ezáltal biztosítva az Egyház Krisztustól kapott küldetésének, a lelkek üdvösségének intézményes formában történő elősegítését.

[50] Marta Cartabia – Andrea Simoncini (szerk.): *Pope Benedict XVI's Legal Thought. A dialogue on the foundation of law.* (Cambridge Studies in Law and Christianity) Cambridge, Cambridge University Press, 2015. 168–169.